

РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НАРОДУ НА УЧАСТЬ У ЗАКОНОТВОРЧОСТІ ШЛЯХОМ ВНЕСЕННЯ ЗМІН В ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО РЕГЛАМЕНТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ»

Право народу на участь в законотворчості є одним із ключових в системі громадянських політичних прав людини і громадянина в демократичних країнах. Народ є джерелом влади, але реалізує її опосередковано, шляхом делегування відповідних повноважень в сфері правотворчості Парламенту та іншим виборним органам державної влади. Однак це означає, що народ позбавляється можливості і в інший спосіб ревізувати те, джерелом чого він є протягом всього існування держави. Актуальність дослідження підтверджується наявною необхідністю створення передумов для реалізації права народу на участь у державних справах і в тому числі шляхом розширення доступу до процесу законотворчості. Розкрито необхідність розширення права народ на участь у законотворчості. Визначено особливості правової природи права народу на участь у законотворчості. Акцентовується увага на необхідності залучення до такого процесу інститутів громадянського суспільства. Мета дослідження – пошук напрямів та розробка пропозицій із удосконалення законодавчого забезпечення законотворчого процесу з метою закріплення розширених можливостей участі народу в законотворчій діяльності. У роботі проведено аналіз представленості в наукових джерелах питань реалізації права українського народу на участь у законотворчості розкривалася багатьма вченими.

Розроблені пропозиції щодо внесення змін в Закон України «Про Регламент Верховної Ради України». Обґрунтовуються особливості процедури розгляду Парламентом законопроектів внесених за народною ініціативою. Створюються перспективи до формування нової сучасної моделі відносин в процесі формування законодавства із залученням в якості його суб'єкту народ та інститути громадянського суспільства. Автором визначено, що розширення права народу на участь у законотворчості передбачає створення необхідного організаційно-правового забезпечення процедури її реалізації. На основі проведеного системного аналізу нормативно-правового забезпечення сформуовані суттєві зауваження. Зроблено висновок, що від якості та ефективності функціонування структурних підрозділів Верховної Ради України у своїй сукупності залежить ефективність регуляторної спроможності законодавчих актів. У статті науково обґрунтовано внесення змін до чинного законодавства.

Ключові слова: законотворча діяльність, законодавча ініціатива, Верховна Рада України, інститути громадянського суспільства, український народ.

Актуальність теми. Законотворча діяльність Верховної Ради України, як власне і сам законотворчому процес в Україні покликані створити максимально ефективне правове регулювання для всіх без винятку сфер суспільного буття. Досягнення цих цілей обумовлюється якістю законодавчої роботи та відповідним рівнем науково-експертного забезпечення діяльності Парламенту. Народні депутати, комітети Верховної Ради та інші її структурні підрозділи є тією складовою інституційного забезпечення законотворчості, які створюють відповідні умови для прийняття якісних нормативно-правових актів. Разом з тим, об'єктивною є потреба для розширення потенціалу законотворчості.

Цього можна досягнути зокрема залучаючи більш широке коло суб'єктів законодавчої ініціативи. Мова йде про реалізацію права народу на участь у законотворчості. Інтелектуальний потенціал громадян держави здатен активізувати підвищення якості законотворчої діяльності, оскільки саме громадяни, як учасники суспільних відносин, здатні ідентифікувати найслабкіші місця законодавства. Крім того, саме по собі надання їм такої ініціативи матиме додатковий ефект – дотягатиметься мета державних гарантій в сфері реалізації права на доступ до участі в управлінні державними справами. Все це перетворює народ на активного учасника відносин з приводу законотворчості та об'єктивує необхідність розробки дієвих механізмів його співпраці з Верховною Радою України.

Ступінь наукової розробки теми. Проблематика реалізації права українського народу на участь у законотворчості розкривалася багатьма вченими, але найбільш утилітарними ми вважаємо дослідження таких як Андрійко О. Ф., Богачова О. В., Голдовський А. Г., Голубовська В. С., Євгенєва А. М., Копиленко О. Л., Майданник О. О. та ін. Разом з тим, на сьогодні відсутні наукові пошуки розширення такого права народу за рахунок включення їх в модель законотворчого процесу, що реалізується Верховною Радою України.

Мета статті. Метою даної статті є пошук напрямів та розробка пропозицій із удосконалення законодавчого забезпечення законотворчого процесу з метою закріплення розширених можливостей участі народу в законотворчій діяльності.

Виклад матеріалу. Право народу на участь в законотворчості є одним із ключових в системі громадянських політичних прав людини і громадянина в демократичних країнах. Народ є джерелом влади, але реалізує її опосередковано, шляхом делегування відповідних повноважень в сфері правотворчості Парламенту та іншим виборним органам державної влади. Однак це означає, що народ позбавляється можливості і в інший спосіб ревізувати те, джерелом чого він є протягом всього існування держави. Тому в умовах суспільного договору держава зобов'язується створити передумови для реалізації права народу на участь у державних справах і в тому числі шляхом розширення доступу до процесу законотворчості.

Такий доступ не означає наділення прямої правосуб'єктності для прийняття законів, оскільки це суттєво деформує конструкцію державного механізму та спотворює принцип розділення державної влади на відповідні гілки. З іншого боку навіть той факт, що громадяни отримують змогу ознайомитися із змістом законопроектів, що пропонуються для ухвалення Парламентом та виразити з цього приводу свою думку через інструменти електронної петиції вже свідчить про створення умов долучення їх до законотворчого процесу. Але на наше глибоке переконання таке долучення є недостатнім і потребує запровадження розширених механізмів та моделей.

До речі, підтвердження цієї тези ми знаходимо в дослідженнях Андрійко О. Ф., який зазначає, що право народу на участь у законотворчості є правом, що виходить із природи системи демократичних прав і свобод людини і громадянина, але повинно реалізуватися в спосіб, який не заважає діяльності органів державної влади [1, с. 170–176]. Фактично мова йде про недопущення втручання громадян в діяльність органів державної влади. Тобто право на законотворчість обумовлюється суспільно-державними відносинами та об'єктивується потребою гарантування недопущення зменшення обсягу демократичних прав громадян. Саме тому потрібен такий баланс у відносинах між громадянами та органами державної влади, який дасть змогу консолідувати наявний в суспільстві потенціал для підвищення якості законодавчої роботи та ефективності регуляторної здатності актів законодавства.

Що стосується безпосередньо України, то провідне місце в регулюванні законотворчої діяльності Українського Парламенту та відповідно і відносин з приводу створення законів регулює Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» [9]. Системний аналіз його положень з урахуванням потреб розширення участі народу в законотворчості дає змогу зробити наступні суттєві зауваження:

по-перше, цим законом регулюються всі без виключення алгоритми законотворчої діяльності Парламенту та його структурних елементів: комітетів, комісій, народних депутатів, експертних та аналітичних управлінь тощо. Він розкриває та деталізує проголошені Конституцією України детермінанти процесу ухвалення закону: право законодавчої ініціативи, процедуру проходження законопроекту, голосування за законопроект тощо;

по-друге, в цьому законі процедура законотворчості виступає фактично як модель взаємовідносин між Парламентом та іншими суб'єктами, які беруть в ньому участь, а також відносин між структурними елементами Верховної Ради під час проходження законопроекту всі необхідні процедури. Так, мова йде про відносини між Парламентом та суб'єктами законодавчої ініціативи (Кабінет Міністрів України, Президент України); Парламентом та Президентом України на етапі набрання законом юридичної сили; Парламентом та Конституційним Судом України з питань визнання законів неконституційними. Така демонстрація законотворчого

процесу дає нам всі підстави стверджувати про те, що як система відносин він може бути значно розширений та доповнений за рахунок участі нових суб'єктів;

по-третє, деталізація положень Конституції України в даному законодавчому акті демонструє, що сама Конституція закріплює лише межі та імперативи реалізації законотворчої функції Парламенту. Натомість регламентація її реалізації відбувається в спосіб, який прямо не передбачений Основним законом, але і не забороняється ним. В Конституції України Верховна Рада України виступає цілісним єдиним, монолітним суб'єктом законодавчої діяльності. Аналізований нами закон демонструє, що Парламент має певну структуру, яка по своїй суті та призначенню відіграє забезпечувальну роль по відношенню до реалізації ним кінцевої мети – створення законодавства.

Слід зауважити, що саме від якості та ефективності функціонування структурних підрозділів Верховної Ради України у своїй сукупності залежить ефективність регуляторної спроможності законодавчих актів. З цього приводу цікаву тезу висуває Копиленко О. Л., яка зводиться до того, що законотворчий процес спрямований на створення ефективного правового регулювання суспільних відносин. А отже, для пошуку найбільш ефективних механізмів державного регулювання Парламент повинен консолідувати всі доступні ресурси та весь суспільно-політичний потенціал [7]. Ми вважаємо, що одним із таких джерел потенціалу підвищення якості законотворчої роботи є законодавча ініціатива народу. Народ, здатен за рахунок механізму так би мовити «зворотного зв'язку», як безпосередній учасник суспільних відносин, відчувати та ідентифікувати недоліки законодавчого регулювання.

Євгенєва А.М. акцентує увагу на необхідності участі громадськості у законодавчому процесі на рівні із іншими суб'єктами, що суттєво розширить можливості для Парламенту отримувати ширше коло альтернатив законопроектів [5, с. 17-19]. В свою чергу Голдовський А. Г., говорячи про право народу на участь у законотворчості в Україні, звертає увагу на необхідності залучення громадськості до процесу законотворчості як самостійного суб'єкту [3, с. 22-24]. Ми находимо дану точку зору досить актуальною, оскільки право народу на законотворчість передбачає з поміж іншого наділення його правом законодавчої ініціативи, що можливо лише за умови наділення його відповідною конституційно-процесуальною правосуб'єктністю.

В такому модусі діяльність всіх інших суб'єктів законотворчого процесу, зокрема законодавчої ініціативи, розглядається як елемент забезпечення первинного етапу діяльності Парламенту з приводу створення законодавства. Тому реалізація права народу на законодавчу ініціативу нами розглядається з одного боку як засіб забезпечення законодавчого процесу в цілому, з іншого – як спроба трансформації на доктринальному рівні цього процесу в систему відповідних відносин між органами державної влади та реальним її джерелом – народом.

Отже, обґрунтовуючи допустимість та доцільність розширення меж практичної реалізації народом свого права на участь у законотворчості нами пропонується внести певні зміни в Закон України «Про Регламент Верховної Ради України».

По-перше, розуміючи необхідність наділення народу правом на законодавчу ініціативу нами обґрунтовується необхідність внести відповідні зміни в ст. 89 вказаного закону виклавши частину першу в наступній редакції:

«1. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України. Правом законодавчої ініціативи наділений також народ України.».

По-друге, доповнити ст. 89 вказаного закону частиною 1-1 наступного змісту:

«1-1. Право народу на законодавчу ініціативу реалізується шляхом подання законопроекту на розгляд до Верховної Ради України, ініційованого не менше як десятьма відсотками громадян України, які мають право голосу, від загальної кількості виборців, включених у відповідний державний реєстр виборців, на момент такого подання.».

Таким чином, нами пропонується на законодавчому рівні закріпити право народної ініціативи наділивши народ відповідною конституційно-процесуальною правосуб'єктністю. Але як слушно зауважує Голубовська В.С. [4, с. 27–29] та Майданник О.О. [8, с. 30–32] участь народу в законотворчій діяльності повинна закріплюватися в першу чергу на рівні Конституції

України, для чого доцільно внести відповідні зміни і в ст. 93 Конституції України [6] доповнивши її народом як суб'єктом, який поряд із Президентом України, Урядом та народними депутатами мають право законодавчої ініціативи.

Подібні зміни законодавства обумовлюють ситуацію, за якої нард перетворюється не просто в суб'єкт законодавчої ініціативи, а в повноцінного учасника відносин з приводу законотворчості. Розвиток відносин в цьому процесі вимагає певних законодавчих механізмів, оскільки до цього часу вітчизняна традиція державотворення не мала практики прямого залучення громадян до процесів створення та подання Парламенту на розгляд законопроектів. Натомість саме це є центральним механізмом розширення реалізації права народу на участь у законотворчості. Даний висновок відкриває нові потреби, а саме – законодавчого врегулювання процесу подання законопроектів народом до Верховної Ради, що є окремою самостійною процедурою.

Як слушно зазначає в своїх дослідженнях Богачова О. В. розширення аналізованого нами права народу передбачає необхідність залучення в якості його прямого представника інститутів громадянського суспільства. Саме такі інституції повинні відповідати за розробку та оформлення необхідним чином законопроектів, оскільки народ, як сукупність громадян, для знаходження необхідного консенсусу повинен витрати надзвичайно великі часові ресурси [2, с. 57–70]. Ми повністю погоджуємося із таким твердженням, вважаючи, що саме інститути громадянського суспільства повинні бути тими представниками суспільства, які в кінцевому вигляді транслюватимуть суспільні запити у відповідному законопроекті.

З урахуванням викладеного та з урахуванням системності відносин з приводу законотворчого процесу нами пропонується, доповнити Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» статтею 90-1 наступного змісту:

«Стаття 90-1. Особливості оформлення законопроектів, що подаються за народною ініціативою

1. Законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи має бути оформлений відповідно до вимог закону, цього Регламенту та інших прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів з урахуванням особливостей його підпису.

2. Законопроект, що подається до Верховної Ради в порядку народної законодавчої ініціативи повинен мати додатки із підписами (в тому числі із застосування електронного цифрового підпису) не менше як десятих відсотків громадян України, які мають право голосу, від загальної кількості виборців, включених у відповідний державний реєстр виборців, на момент такого подання.

3. Законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи, за умови якщо він задовольняє вимогам частини другої цієї статті може бути поданий до Верховної Ради уповноваженою громадською організацією, неурядовою некомерційною організацією або іншим інститутом громадянського суспільства за умови, якщо такою організацією та/або таким інститутом громадянського суспільства виступали ініціаторами громадських обговорень а або громадських слухань з приводу необхідності прийняття такого законопроекту.

4. Законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи у випадку відсутності громадської організації, неурядової некомерційної організації або іншого інституту громадянського суспільства уповноваженої/уповноваженого на його подання вважається поданим у вигляді електронної петиції, за умови якщо він задовольняє вимогам частини другої цієї статті.

5. У разі якщо громадяни України відкликають свої підписи під законопроектом, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи, і кількість таких підписів не задовольняє вимогам частини другої цієї статті такий законопроект підлягає поверненню суб'єкту його подання.

6. Ініціатор внесення чи представник суб'єкта права законодавчої ініціативи має право на доповідь законопроекту на пленарному засіданні Верховної Ради та на засіданні головного комітету чи тимчасової спеціальної комісії з цього питання. Законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи уповноваженою громадською організацією, неурядовою некомерційною організацією або іншим інститутом громадянського суспільства повинен мати експертне заключення щодо доцільності його прийняття, яке винесене експертною установою або визнаними експертами у сфері права.

7. У випадку, якщо законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи подано у спосіб визначений частиною четвертою цієї статті він спрямовується до відповідного галузевого комітету Верховної Ради з урахуванням предмету який таким законопроектом регулюється. В такому випадку доповідь законопроекту на пленарному засіданні Верховної Ради та здійснює голова відповідного комітету Верховної Ради.

8. Законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи повинен містити положення щодо порядку набрання ним чинності.

9. До законопроекту, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи, застосовуються інші вимоги до оформлення, які передбачені статтею дев'яностою цього Закону повинні бути дотримані. Обов'язок дотримання таких вимог покладається на Голову відповідного галузевого комітету Верховної Ради з урахуванням предмету який таким законопроектом регулюється.

Запропонована нами правова конструкція визначає особливість оформлення законопроектів, що в першу чергу проявляється у залученні інститутів громадянського суспільства до цього процесу. Так, ми наполягаємо на тому, що оформлення суспільного запиту (чим за своєю сутністю і є законодавча ініціатива народу) у вигляді законопроекту повинно відбуватися професійно, щоб задовольнити вимогам юридичної техніки та точності правового регулювання. Крім того, саме ці інститути громадянського суспільства повинні виступати ініціаторами громадських обговорень або громадських слухань з приводу необхідності прийняття того чи іншого законопроекту.

Пропозиція щодо застосування механізму подання законопроекту за народною ініціативою породжує об'єктивну потребу запропонувати і особливість здійснення експертизи таких законопроектів. З огляду на це нами пропонується, доповнити Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» статтею 103-1 наступного змісту:

«Стаття 103-1. Особливості здійснення експертизи законопроектів, що подаються за народною ініціативою

1. Законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи уповноваженою громадською організацією, неурядовою некомерційною організацією або іншим інститутом громадянського суспільства повинен пройти юридичну чи іншу експертизу та наукове дослідження з предмету відповідності його вимогам законодавчого регулювання відповідної сфери суспільних відносин. Висновки такої експертизи є відкритими та публічними, та є обов'язковими для розміщення на сайті Верховної Ради.

2. Проведення експертизи та наукового дослідження, передбачених частиною першої цієї статті забезпечується за рахунок уповноваженої громадської організації, неурядової некомерційної організації або іншого інституту громадянського суспільства.

3. У випадку, якщо під час розгляду законопроекту, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи на засіданні головного комітету Верховної Ради приймається рішення про його направлення на наукову, юридичну чи іншу експертизу, проведення інформаційного чи наукового дослідження така експертиза або таке дослідження здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Строки такого дослідження або такої експертизи не можуть перевищувати строки експертизи законопроектів встановлені статтею сотою цього Закону.

4. Законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи включений до порядку денного сесії законопроект при підготовці до першого читання в обов'язковому порядку направляється для редакційного опрацювання у відповідні структурні підрозділи Апарату Верховної Ради. Остаточна юридична експертиза і редакційне опрацювання здійснюються після прийняття акта Верховної Ради в цілому.

5. Висновки, підготовлені за результатами експертизи, направляються головному комітету для врахування при розгляді законопроекту та прийняття рішення стосовно подальшої роботи над ним. Висновки, підготовлені в порядку передбаченому частиною першої цієї статті є обов'язковими для урахування експертами, експертними установами при повторному направленні на експертизу або наукове дослідження законопроекту, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи, якщо рішення про таке направлення приймається головним комітетом Верховної Ради.

6. Законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи не може бути направлений на експертизу або дослідження до Венеціанської комісії.

7. Законопроект, що подається в порядку народної законодавчої ініціативи не може бути предметом конституційного звернення до Конституційного Суду України.».

Запропоновані нами вище зміни та доповнення до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» покликані суттєво розширити можливості для реалізації народом права на участь у законотворчості шляхом їх закріплення у вигляді імперативних модусів правової поведінки Верховної Ради України. Народ та відповідні інститути громадянського суспільства, які є провідниками законодавчої ініціативи народу, перетворюються в потужних учасників відносин з Парламентом, які набувають необхідний рівень правосуб'єктності для того щоби захистити демократичні цінності та права громадян.

Висновки. Розширення права народу на участь у законотворчості передбачає створення необхідного організаційно-правового забезпечення процедури її реалізації. Для цього нами пропонується внесення змін в Закон України «Регламент Верховної Ради України», яким зокрема змінюються наступні аспекти: закріплюється право народу на законодавчу ініціативу; запроваджується особлива процедура подання законопроекту за народною ініціативою; запроваджується процедура експертизи таких законопроектів. Все це створює нову модель відносин законотворчості за участі народу та розширеного залучення до нього інститутів громадянського суспільства. В свою чергу закріплення народної законодавчої ініціативи на рівні законодавства автоматично наділяє так ініціативу рисами обов'язковості. Це означає імперативну необхідність розгляду законопроектів, що вносяться до Верховної Ради у такий спосіб. Запропоновані нами зміни мають високий рівень утилітарності з точки зору практичної реалізації права народу на участь в управлінні державними справами, зокрема, через інститут законодавчої ініціативи.

Використана література:

1. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. Київ : Наукова думка, 2004. 300 с
2. Богачова О. В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення : дис. к.ю.н. : 12.00.01 – теорія та історія держави і права. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України. 2006. 242 с.
3. Голдовський А. Г. Право народу на участь у законотворчості в Україні: стан та перспективи реалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 52. С. 21–25
4. Голубовська В.С. Законотворча діяльність в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Правова інформатика*. 2013. № 4(40). С. 29–35
5. Євгенєва А.М. Участь громадськості у законодавчому процесі : інформаційно-аналітичне дослідження. Київ : Лабораторія законодавчих ініціатив. 2006. 48 с.
6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Копиленко О. Л. Науково-правові засади законодавчого процесу в Україні: питання теорії і практики: Спільна сесія Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, Академії правових наук України та Інституту законодавства Верховної Ради України з питань розвитку правової системи та наукового забезпечення законотворчого процесу. Київ : Парламентське вид-во, 2005. 175 с
8. Майданник О.О. Участь народу в законотворчій діяльності: питання теорії та практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 25–30
9. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

References:

1. Andriiko O.F. (2004). Derzhavnyi kontrol v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi zasady [State control in Ukraine: organizational and legal foundations]. Kyiv : Naukova dumka, 300 s [in Ukrainian].
2. Bohachova O.V. (2006) Zakonotvorchyi protses v Ukraini: problemy vdoskonalennia [Law-making process in Ukraine: problems of improvement]. Kyiv : Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy [in Ukrainian].

3. Holdovskyi A. H. (2021) Pravo narodu na uchast u zakonotvorchoosti v Ukraini: stan ta perspektyvy realizatsii [The right of the people to participate in law-making in Ukraine: status and prospects of implementation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu–Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 52, 21–25 [in Ukrainian].
4. Holubovska V.S. (2013) Zakonotvorcha diialnist v umovakh rozvytku informatsiinoho suspilstva [Legislative activity in the conditions of the development of the information society]. *Pravova informatyka– Legal informatics*, 4(40), 29–35 [in Ukrainian].
5. Ievhenieva A.M. (2006). *Uchast hromadskosti u zakonodavchomu protsesi: informatsiino-analitychne doslidzhennia* [Public participation in the legislative process: an information-analytic study]. Kyiv: Laboratoriia zakonodavchychkh initsiatyv. 48 s. [in Ukrainian].
6. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. Kopylenko O. L. (2005) Naukovo-pravovi zasady zakonodavchoho protsesu v Ukraini: pytannia teorii i praktyky: Spilna sesiia Sektzii suspilnykh i humanitarnykh nauk NAN Ukrainy, Akademii pravovykh nauk Ukrainy ta Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan rozvytku pravovoi systemy ta naukovooho zabezpechennia zakonotvorchoho protsesu [Scientific and legal foundations of the legislative process in Ukraine: questions of theory and practice: Joint session of the Section of Social and Humanities of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Academy of Legal Sciences of Ukraine and the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine on the development of the legal system and scientific support of the law-making process]. Kyiv : Parlamentske vyd-vo, 175 s [in Ukrainian].
8. Maidannyk O.O. (2021) Uchast narodu v zakonotvorchii diialnosti: pytannia teorii ta praktyky [People's participation in law-making activities: issues of theory and practice]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal– Legal scientific electronic journal*, 6, 25–30 [in Ukrainian].
9. Pro Rehlement Verkhovnoi Rady Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10.02.2010 № 1861-VI [On the Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine: Law of Ukraine dated February 10, 2010 No. 1861-VI]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> [in Ukrainian].

Holdovskyi A. H. Expanding the possibilities of realization the right of the people to participate in law-making by introducing amendments to the Law of Ukraine “On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine”

The right of the people to participate in law-making is one of the keys to the system of civil political rights of a person and a citizen in democratic countries. The people are the source of power, but they exercise it indirectly, by delegating relevant powers in the field of law-making to the Parliament and other elected bodies of state power. However, this means that the people are deprived of the opportunity to revise in another way what they are the source of during the entire existence of the state. The relevance of the study is confirmed by the existing need to create prerequisites for the realization of the people's right to participate in state affairs, including by expanding access to the law-making process. The need to expand the people's right to participate in law-making has been revealed. Peculiarities of the legal nature of the people's right to participate in law-making are determined. Attention is focused on the need to involve civil society institutions in such a process. The purpose of the study is to find directions and develop proposals for improving the legislative support of the law-making process in order to consolidate the expanded opportunities for people's participation in law-making activities. In the work, an analysis of the representation in scientific sources of the issues of the implementation of the right of the Ukrainian people to participate in law-making was revealed by many scientists.

Proposals for amendments to the Law of Ukraine “On the Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine” have been developed. The specifics of the procedure for consideration by the Parliament of draft laws introduced at the people's initiative are substantiated. Perspectives are created for the formation of a new modern model of relations in the process of forming legislation with the involvement of the people and public social institutions as its subject. The author determined that the expansion of the people's right to participate in law-making involves the creation of the necessary organizational and legal support for the procedure for its implementation. On the basis of the systematic analysis of regulatory and legal support, significant comments were made. It was concluded that the effectiveness of the regulatory capacity of legislative acts depends on the quality and efficiency of the functioning of the structural subdivisions of the Verkhovna Rada of Ukraine as a whole. The article scientifically substantiates the introduction of changes to the current legislation.

Key words: law-making activity, legislative initiative, Verkhovna Rada of Ukraine, institutions of civil society, Ukrainian people.